

СИСТЕМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ПИТАНЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

SYSTEM OF TEACHERS' QUALIFICATION DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF INCLUSIVE EDUCATION AND TEACHING STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATION IN KHARKIV REGION

У статті описано систему підвищення кваліфікації педагогів Харківської області з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами, створену в Харківській академії неперервної освіти.

Основними напрямками підвищення кваліфікації педагогів визначено: розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); окреслення шляхів формування в учнів необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності ключових компетентностей, визначених статтею 12 Закону України «Про освіту», зокрема: мовленнєвої, цифрової, комунікаційної, інклюзивної, емоційно-етичної, також громадянських та соціальних компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; уточнення знань про психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку; особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами; удосконалення та розвиток навичок педагогів із використання інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку.

Складовими частинами системи підвищення кваліфікації педагогів Харківської області з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами, створеної в Харківській академії неперервної освіти, є комплексні освітні програми підвищення кваліфікації (розраховані на 150 годин і включають освітні програми курсів підвищення кваліфікації (60 годин), короткотривалих курсів і фахових спецкурсів (30 годин) та тематичних спецкурсів (15 годин).

Ключові слова: підвищення кваліфікації, інклюзивна освіта, навчання дітей з особливими освітніми потребами, освітня програма, короткотривалі курси підвищення кваліфікації, тематичні спецкурси.

The article describes the system of teachers' of Kharkiv region professional development on inclusive education and teaching students with special educational needs, created in Kharkiv Academy of Postgraduate Education.

The main areas of teachers' professional development for the following years are: development of professional competencies (knowledge of the subject, professional methods, technologies); outlining the ways of forming in students the key competencies necessary for every modern person for successful life, defined by part one of Article 12 of the Law of Ukraine "On Education", in particular: speech, digital, communication, inclusive, emotional and ethical, as well as civic and social competencies related to the ideas of democracy, justice, equality, human rights, well-being and healthy lifestyles, with awareness of equal rights and opportunities; clarification of knowledge about the psychological and physiological characteristics of students of a certain age; features (specifics) of inclusive education, providing additional support in the educational process of children with special educational needs; improving and developing teachers' skills in the use of information and communication and digital technologies in the educational process, including e-learning, information and cyber security.

Components of the in-service training system for teachers of Kharkiv region on inclusive education and teaching students with special educational needs, created at the Kharkiv Academy of Continuing Education, are comprehensive in-service training programs designed for 150 hours and include: in-service training programs (60 hours), short-term courses and professional special courses (30 hours) and thematic special courses (15 hours), advanced training courses in the educational program, short-term advanced training courses, thematic special courses.

Key words: professional development, inclusive education, teaching children with special educational needs, educational program, short-term refresher courses, thematic special courses.

УДК 378.046-021.68: [37.04: 316.61]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.21>

Лященко В.М.,
завідувач Ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
Комунального вищого навчального
закладу «Харківська академія
неперервної освіти»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Орієнтація українського суспільства на європейські стандарти і цінності вимагає відповідних системних змін і у сфері освіти. Інклюзивна освіта як безумовне право кожної дитини на доступну та якісну освіту є не лише ознакою демократичності суспільства, а й міжнародним зобов'язанням країни із часу ратифікації Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї. У ст. 24 цього документа зазначається, що члени – учасники Конвенції повинні забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях. Окрім цього,

запровадження якісної освіти й заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх є однією із глобальних цілей сталого розвитку на період до 2030 р.

Інклюзивна освіта, як невід'ємна частина освітньої реформи, базується на Концепції «Нова українська школа», основними принципами якої є дитиноцентризм і педагогіка партнерства. Реалізація основних положень Концепції «Нова українська школа» спонукає педагогів до неперервного навчання, особистісного та професійного зростання, пошуку нового змісту, інноваційних методик та прийомів роботи.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» регламентовано, що загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації вчителя протягом п'яти років не може бути меншою за 150 годин, з яких не менше 10 відсотків загальної кількості годин обов'язково повинні бути спрямовані на вдосконалення знань, умінь і практичних навичок у частині роботи з учнями з особливими освітніми потребами.

Відповідно до вимог законодавчих документів, у КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» постійно відбувається оновлення змісту, форм і методів підвищення кваліфікації педагогів із метою забезпечення індивідуально-особистісного та професійно-діяльнісного самовдосконалення вчителів, актуалізації їхньої базової освіти, набуття професійного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема й в умовах інклюзивного навчання, досліджували Н. Бідюк [1], Т. Бондар [2], В. Введенський [3], О. Гомонюк [4], О. Кучерук (О. Бородіна), Ю. Бойчук [5], З. Ленів [6], І. Луценко [7], І. Макарова [8], А. Місюня [9], Т. П'ятакова [10] й інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Інклюзивна освіта відчуває гостру потребу у кваліфікованих педагогічних кадрах, адже від результатів їхньої діяльності, інтелектуального пошуку і світовідчуття великою мірою залежить доля не тільки інклюзивної освіти, але й освіти загалом. Умови швидкого розвитку інклюзивної освіти вимагають від педагогів високого рівня професійної компетентності, уміння оцінювати власну діяльність, вибудовувати траєкторію розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Мета статті полягає в описі системи підвищення кваліфікації педагогів Харківської області з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами, створеної в Харківській академії неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Системні зміни освіти, яких потребує впровадження інклюзивного навчання, стають можливими за умови, якщо будуть підготовлені компетентні педагогічні працівники. Тому дуже важливо визначити перспективні шляхи безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Основними напрямками підвищення кваліфікації педагогів визначено: 1) розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); 2) окреслення шляхів формування в учнів необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності ключових компетентностей, визначених у ст. 12 Закону України «Про освіту», зокрема: мовленнєвої, цифрової, комунікаційної, інклюзивної,

емоційно-етичної, також громадянських та соціальних компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; 3) уточнення знань про психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку; особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами; 4) удосконалення та розвиток навичок педагогів із використання інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку.

Структура динамічної моделі системи післядипломної освіти включає три компоненти (курсознавча підготовка, міжкурсознавча підготовка, самоосвіта), кожен із яких передбачає поглиблення рівня сформованості як професійних, так і особистісних якостей педагогів, розвиток мотивації професійного зростання, активізацію самостійної діяльності в напрямі самовдосконалення. Отже, сучасна післядипломна освіта, окрім надання знань, має прищепити здатність самостійно засвоювати знання, опановувати потрібну інформацію та творчо осмислювати її, тобто навчити педагога критично і творчо мислити, на основі здобутих знань використовувати знання у професійній діяльності.

Процес формування цінностей інклюзивної освіти є одним із головних цільових орієнтирів в освітніх програмах підвищення кваліфікації, а це вносить інноваційні зміни в систему роботи закладів післядипломної освіти.

Представимо складові частини системи підвищення кваліфікації педагогів Харківської області з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами, створеної в Харківській академії неперервної освіти.

1. *Комплексні освітні програми підвищення кваліфікації.* Комплексна програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників певної категорії розрахована на 150 годин і включає освітні програми курсів підвищення кваліфікації (60 годин), короткотривалих курсів і фахових спецкурсів (30 годин) і тематичних спецкурсів (15 годин).

Так, розроблено освітні програми основних курсів підвищення кваліфікації на 60 годин із тем «Розвиток професійних компетентностей асистента вчителя», «Розвиток професійних компетентностей практичного психолога ЗЗСО».

Короткотривалі курси підвищення кваліфікації на 30 годин відрізняються від 60-годинних курсів змістом: в освітніх програмах передбачено тільки професійний модуль за певними темами. Наприклад, для асистентів учителів розроблено дві теми: «Технології інклюзивної освіти», «Створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості інклюзивного навчання».

Тематичні спецкурси на 15 годин мають конкретну вузьку тематичну спрямованість, тому педагоги можуть обирати їх відповідно до своїх інтересів і потреб.

Також комплексна програма містить модуль «науково-методична діяльність», за яким педагогам пропонуються різні форми участі в методичній діяльності: семінарах, тренінгах, мобільних творчих групах тощо.

2. *Курси підвищення кваліфікації за освітньою програмою.* Зважаючи на вимоги часу, у Харківській академії неперервної освіти із 2017 р. до програм курсів підвищення кваліфікації всіх категорій педагогічних працівників включено тему «Організація освітнього процесу в інклюзивному класі», у змісті якої висвітлено питання порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, особливостей розвитку, навчання, виховання та супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

У 2020 р. в зазначені освітні програми додатково внесені питання щодо особливостей організації навчання дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП), а саме: умови застосування дистанційної форми навчання для дітей з порушеннями розвитку; співпраця вчителя, асистента вчителя та батьків дитини з ООП в умовах дистанційної освіти.

3. *Короткотривалі курси підвищення кваліфікації.* Освітня програма короткотривалих курсів підвищення кваліфікації з теми «Технології створення корекційно-розвиткових програм», розроблена для педагогів, які надають корекційно-розвиткові послуги (практичних психологів, учителів-логопедів та інших) та спрямована на розширення знань і опанування практичних умінь і навичок щодо психолого-педагогічного діагностування, розроблення індивідуальної програми розвитку учнів з особливими освітніми потребами, застосування індивідуального підходу під час створення корекційно-розвиткових програм, надання корекційно-розвиткових послуг, проведення корекційно-розвиткових занять, здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх потреб та можливостей, використання інтернет-сервісів у корекційно-розвитковій роботі, що відбувається в дистанційному режимі.

4. *Тематичні спецкурси.* Тематичні спецкурси призначені для розширення та поглиблення знань, умінь і навичок педагогічних працівників із конкретних питань, що є актуальними та відповідають їхнім запитам.

Освітній процес за програмами тематичних спецкурсів «Організація інклюзивної освіти як складник «Нової української школи»» спрямований на: задоволення потреб педагогів закладів освіти

та фахівців інклюзивно-ресурсного центру в отриманні теоретичних знань щодо методологічних основ організації освітнього процесу та психолого-педагогічного супроводу дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа»; підвищення рівня професійних умінь щодо здійснення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини; встановлення наявності в дитини особливих освітніх потреб; розроблення рекомендацій щодо організації інклюзивного навчання; особливостей співпраці та взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП.

З метою допомоги педагогічним працівникам, які починають працювати в інклюзивних закладах освіти, розроблені освітні програми тематичних спецкурсів: «Інклюзивна освіта: перші кроки в роботі з «особливими дітьми»», «Орієнтація на потреби учня в умовах інклюзивної освіти». Навчання за цими освітніми програмами допомагає педагогам правильно вибудувати як власну траєкторію педагогічної діяльності, так і індивідуальну траєкторію розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Адже зміст освітніх програм спрямований на вивчення міжнародних і державних законодавчих та нормативних документів із питань інклюзивної освіти й організації інклюзивного навчання; особливостей організації навчання та корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; особливостей проведення моніторингу реалізації індивідуальної програми розвитку, різних видів наставництва та форм командної підтримки.

Висновки. Отже, вищезазначене свідчить про те, що нині існує нагальна потреба у створенні системи підвищення кваліфікації педагогів із питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами. Така система розроблена в Харківській області, у Харківській академії неперервної освіти. Було визначено напрями підвищення кваліфікації педагогів: 1) розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); 2) окреслення шляхів формування в учнів необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності ключових компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; 3) уточнення знань про психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку; особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами; 4) удосконалення та розвиток навичок педагогів із використання інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку.

Складовими частинами системи підвищення кваліфікації педагогів Харківської області з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами, створеної в Харківській академії неперервної освіти, є комплексні освітні програми підвищення кваліфікації; курси підвищення кваліфікації за освітньою програмою; короткотривалі курси підвищення кваліфікації; тематичні спецкурси. Уважаємо, що ці взаємопов'язані складові частини повною мірою забезпечать повноцінний процес підвищення кваліфікації педагогів різного фаху з питань інклюзивної освіти й навчання учнів з особливими освітніми потребами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бідюк Н. Особливості реалізації технології концентрованого навчання у системі освіти дорослих. *Сучасні психолого-педагогічні тенденції розвитку освіти у вищих закладах загальної середньої освіти України* : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, м. Хмельницький, 18–19 жовтня 2007 р. Хмельницький : Нац. акад. Держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького. 2007. С. 6–7.
2. Бондар Т. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 7 (41). С. 153–162.
3. Введенский В. Изменение и оценка качества повышения квалификации учителей в системе дополнительного педагогического образования. *Стандарты и мониторинг в образовании*. 2003. № 4. С. 41–44.
4. Гомонюк О. Особливості формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів з позицій компетентнісного підходу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. № 33. С. 286–291.
5. Кучерук О., Бойчук Ю. Професійні вимоги до вчителя закладу загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання. *Постметодика*. 2012. № 2. С. 42–44.
6. Ленів З. Підготовка висококваліфікованих кадрів для забезпечення якісної освіти дітям з порушеннями психофізичного розвитку: інклюзивний аспект. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 16–17.
7. Луценко І. Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців в інклюзивному закладі загальної середньої освіти. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 2 (74). С. 35–44.
8. Макарова И. Повышение квалификации педагогических кадров при переходе общеобразовательных учреждений к работе в условиях инклюзии. *Научно-теоретический журнал Челябинского института переподготовки и повышения квалификации работников образования*. 2013. № 2 (15). С. 18–25.
9. Місюня А. Професійна компетентність учителів як умова ефективності інклюзивної освіти. *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження Василя Сухомлинського, 29–30.09 2015 р. Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. С. 259–264.
10. П'ятакова Т. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 1 (11). С. 93–98.